

ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ КУЛЬТУРИ СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ САМОПІЗНАННЯ ТА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Фактори, що впливають на розвиток особистості, зумовлені характером взаємодії внутрішніх спонукальних мотивів із виявами зовнішнього світу й певною мірою відображають природний, соціальний та духовний аспекти життя суб'єкту освітнього середовища.

Саме духовність визначає концептуальні принципи, що сприяють моральному розвитку особистості та дозволяють з'ясувати причини, які послаблюють ефект виховного впливу, а також забезпечують реалізацію форм і методів у системі самовиховання.

Надзвичайно виразною постає проблема сучасного освітнього середовища, яка полягає у диспропорції виховних і навчальних технологій, впроваджуваних у навчально-виховному процесі, вирішення якої є актуальним завданням на рівні соціально-значущого запиту – формування розумно мислячого суб'єкту, здатного втілювати ідею гуманізму у поліфункціональних педагогічних комунікаціях. Досягнення такої мети стає можливим, на наш погляд, завдячуючи широкомасштабному впровадженню в педагогічну практику системи самопізнання і професійно-особистісного самовдосконалення, адаптованої до умов сучасного освітнього середовища. Носієм ідеї самопізнання за переконанням та обов'язком, повинен і може стати педагог, спрямований до особистісного, професійного, комунікативного самовдосконалення.

Багатотомовий науковий пошук спонукає людство замислитися над ідеєю самопізнання та самовдосконалення і втілення її у практику повсякденних дій. Відомо, що сократівський метод виховання ґрунтувався на самопізнанні, тобто передбачав глибокий аналіз власних вчинків із подальшими висновками для формування внутрішньої культури та культури взаємин з оточенням.

В контексті розгляду проблеми вагомими є такі аргументи вчених: «В теорії самовиховання, – акцентують М. Євтух, В. Галузинський, – заслуговує на увагу взаємозв'язок та взаємодоповнення таких прийомів як самоутримування від проявів негативного та самопримушування себе до позитивного у поведінці, чітко означення того, що є добрим і що є злим» [2, 137-138].

Виявити свою справжню сутність перед самим собою й оточенням – це особливий вид мистецтва, ім'я якому – самопізнання та самовдосконалення. Такі рішучі дії потребують від суб'єкту педагогічної діяльності насамперед об'єктивної самооцінки бажань та емоцій, слів і дій, поривань і думок, примноження своїх позитивних якостей, а також трансформування виражених і прихованих вад у чесноти.

Самопізнання та самовдосконалення як невід'ємні складові єдиного неперервного процесу, по суті, є тими рушійними силами, які формують загальнолюдські норми моралі, становлять духовну основу суспільства і визначають рівень комунікативної культури. Реалізація такого процесу може бути успішною внаслідок виконання певних умов, зокрема сформованості свідомого прагнення до досконалості, терпіння в подоланні перешкод на шляху пізнання себе, виваженого ставлення до будь-яких подій, що відбуваються в житті, і поваги до всіх, із ким у повсякденні налагоджуються взаємозв'язки. Скинувши ланцюги страху, люті, духовних лінощів, загальної агресії, підкреслює Е. Пінковська, – ми очистимо себе, свою свідомість. Ми станемо здатними прийняти нове світорозуміння прийдешньої доби. Отже, пізнаємо себе. Очистимо себе [4].

Зрозуміти сутність самопізнання та самовдосконалення – це насамперед взяти на себе повну відповідальність за все, що робиш, кажеш і думаєш, усвідомлено формувати стійке прагнення до пізнання свого індивідуального ресурсу сил й неухильно втілювати в життя принципи для досягнення створеного ідеалу [3].

Самопізнання потребує тривалих вольових зусиль, уміння керувати своїми бажаннями, емоціями й почуттями, досягати поставленої мети, не втрачати оптимізму через невдачі. Тому формування дисциплінованості, відповідальності, неухильності дають змогу долати труднощі, загартовують волю, виробляють здатність доводити розпочату справу до кінця. Важливим компонентом самопізнання та професійно-особистісного самовдосконалення є ментальна працездатність, уміння проаналізувати кожен

свій вчинок, що сприяє виробленню вимогливості до себе як постійної риси характеру і дає змогу з розумінням ставитися до помилок, прорахунків, невдач іншого, визнати свою провину, виправдати опонента в будь-якій, навіть у конфліктній, ситуації. Отже, системна ментальна праця сприяє формуванню самосвідомості розумно мислячого суб'єкту самопізнавальної діяльності, спонукає його до розвитку творчого позитивного мислення, зміцнення вольового, емоційного, ментального імунітету, розвиває вміння виокремлювати головне та другорядне із сукупності комунікативних ситуацій та контактів.

Безперечно, ефективність процесу самовдосконалення зумовлює підвищення вимог до творення ідеалу, до якого прагне суб'єкт самопізнавальної діяльності. Спостереження переконують, що до самопізнання байдужі переважно ті, у кого немає чіткої життєвої мети або свідомо сформованого ідеалу. Тому формування ідеалу на міцних моральних принципах – миру, добра, людяності, віри, мудрості, любові – є першочерговим завданням для педагога, який спрямовує свій погляд на шлях еволюції. «Самовиховання, – писав В. О. Сухомлинський, – потребує дуже важливого, могутнього стимулу – почуття власної гідності, поваги до самого себе, бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора. Самовиховання можливе тільки за умови, коли душа людини дуже чутлива до найтонших, суто людських засобів впливу – доброго слова, поради, ласкавого чи докірливого погляду. Не може бути й мови про самовиховання, якщо людина звикла до грубості й реагує тільки на «сильне» слово, окрик, примус. За самою суттю своєю, самовиховання передбачає віру людини в людину, звертання до честі й гідності особистості» [6, с. 602]. Акцентуючи сутність педагогічного впливу на цей процес, В. О. Сухомлинський стверджує, що педагогічне керівництво самовихованням – це насамперед відносини між педагогом і вихованцем, пройняті глибокою взаємною вірою в добрі наміри

Керуючись педагогічним досвідом, зауважимо, що процес самопізнання і професійно-особистісного самовдосконалення є трудомістким, кропітким, тривалим, але настільки ж і шляхетним, оскільки коли суб'єкт самопізнавальної діяльності рішуче поринає у свій внутрішній світ, бачить власні недоліки й намагається їх подолати, то результати такої праці приносять їй незрівнянне задоволення, віру у власні сили, загартовують прагнення до самовдосконалення.

Аналіз психолого-педагогічних праць та власний досвід самопізнання автора переконує, що процес самовиховання як вияв власної волі до самовдосконалення можна умовно диференціювати на кілька етапів.

Перший етап сприяє свідомому ставленню до самопізнання, формуванню основних спонукальних мотивів до професійно-особистісного самовдосконалення. Насамперед виникає усвідомлення, що якість набутих знань, професійно-особистісних досягнень, рівень комунікативної культури залежать, більшою мірою, від системної роботи над собою. На цьому етапі перешкодою в досягненні свідомої мети може стати страх побачити себе недосконалим, не таким, яким зник бачити себе подумки.

Другий етап починається з виникнення стійкого прагнення до самовдосконалення. Цей етап кваліфікують як процес формування ідеалу, до якого потрібно прагнути і який варто наслідувати, але, як свідчить досвід, не сліпо гнатися за примарами чужих досягнень, а відповідно до своїх можливостей і здібностей формувати в собі кращі риси гуманіста, фахівця, громадянина. На цьому етапі бажано не розгубити власних досягнень і невпинно рухатись уперед, долаючи труднощі та перешкоди на шляху самопізнання.

Третій етап характеризується системною роботою над собою задля впровадження системи самопізнання і професійно-особистісного самовдосконалення у особистісний простір. Такий процес реалізується в різноманітних видах діяльності та виявляється безпосередньо у повсякденних поліфункціональних комунікаціях, що зумовлені причинно-наслідковими зв'язками в соціально-побутовій, суспільно-громадській та культурно-просвітницькій сферах життя. Досвід засвідчує, що на цьому етапі слід дотримуватися чіткого й суворого контролю за результатами прийнятих і втілених рішень, що сприяють розвиткові самостійності та ініціативи, миролюбства та правдивості, відповідальності і вдячності.

Четвертий етап передбачає розуміння та усвідомлення суб'єктом самопізнавальної діяльності природи «добра у злі» і «зла у добрі» та з'ясування свого ставлення до цих категорій. Досвід самопізнання переконує, що такий підхід сприяє запобіганню конфліктам, прийняттю необґрунтованих

рішень в стані непримиренності, роздратування, обурення, формує вміння знаходити частину своєї провини та можливість виправдати іншого у напружених міжособистісних комунікаціях.

П'ятий етап сприяє створенню умов для розвитку позитивного мислення. Вважаємо за доцільне підкреслити, що системне формування ментальної працездатності розпочинається з оволодіння набутими знаннями про себе і свідоме впровадження їх у повсякденну педагогічну практику. Це період уніфікованого самоаналізу бажань, емоцій, думок та об'єктивації самооцінки дій у поліфункціональних педагогічних комунікаціях.

Організація самопізнавальної діяльності представляється у вигляді спеціальних прийомів роботи над собою, їх можна об'єднати за двома основними напрямками: перший – самопізнання, другий – самовдосконалення.

Спираючись на аналіз психолого-педагогічних праць та особистий погляд автора на проблему формування внутрішньої культури суб'єкта педагогічної діяльності [3], можна стверджувати, що етап самопізнання сприяє об'єктивації самооцінки, зокрема власних чеснот та недоліків внаслідок застосування специфічних прийомів:

1. Прийом подолання сумніву, суть якого полягає в тому, що в певній конкретній ситуації необхідно знайти переконливі аргументи за допомогою яких можна з'ясувати, правильно чи неправильно зроблено певний вчинок. Запорукою успіху, на наш погляд, стане високий рівень правдивості у стосунках з іншими і насамперед наодинці із собою. Прийняття конкретних рішень і втілення їх у повсякденних комунікативних ситуаціях і контактах, дадуть змогу подолати особистості сумніви, коливання, невпевненість, підозрілість, сформувати риси впевненої, рішучої, мужньої людини, здатної відстоювати власну життєву позицію та поважати думку інших.

2. Прийом подолання страху застосовується з метою формування стійкості перед труднощами, невпевненості у власних силах, нерішучості. Щоб подолати в собі страх, слід насамперед відверто з'ясувати для себе: «Чого саме я боюся: втратити життя чи здоров'я; бути позбавленим матеріального достатку чи улюбленої справи, загубити свою самобутність чи честь?». Відповіді на ці запитання дозволяють з'ясувати причини виникнення страху і трансформувати його в протилежні відчуття: обережність, сміливість, героїзм. Систематичне повторення подумки певних суджень, які заспокоюють і допомагають подолати страх, дисциплінують і дають змогу суб'єкту самопізнавальної діяльності самостійно розв'язувати складні комунікативні ситуації.

3. Прийом подолання самомилування. Слід зауважити, що робити це необхідно щиро, уникаючи лицемірства та хитрощів, так, щоб не дати собі змоги самовиправдатися та вдатися до самовибачення, унаслідок чого формується здатність об'єктивно оцінювати себе в будь-якій комунікативній ситуації, надавати дієвої підтримки тому, хто її потребує і звертається за допомогою. Цим прийомом послуговуються у випадках, коли долають труднощі при вирішенні складних комунікативних ситуацій, розв'язують педагогічні проблеми чи виконують певні професійні завдання. До нього також вдаються, коли необхідно трансформувати особисті негативні риси характеру: марнославство, зарозумілість, самопрощення, самовиправдання та самомилування.

4. Прийом подолання саможаління, який ефективно діє в разі виникнення розгубленості, зневіри у власних силах щодо вирішення проблем, у неприхованих стражданнях. Ключовою формулою у трансформації нудьги, жалю до себе, докорів сумління, на наш погляд, може бути відомий вислів «І це минеться», що дасть змогу повернутися до улюбленої справи, зацікавитися новим спрямуванням своєї діяльності чи докласти зусиль для отримання нових знань, а отже перейти на більш високий професійний та комунікативний рівень.

5. Прийом подолання лінощів, який допомагає в боротьбі із внутрішньою неорганізованістю, з відсутністю бажання вчитися і працювати. Дієвим засобом тут може бути контроль за прийнятими зобов'язаннями, подолання в собі невпевненості чи страху, рішучість щодо виконання своїх професійних обов'язків. Варто пам'ятати, що негативний результат теж є результатом, який слугуватиме попередженням щодо виникнення проблем у міжособистісному спілкуванні. Системна ментальна праця дає змогу суб'єкту самопізнавальної діяльності досягти стану бадьорості, активності, радості у докладанні особистих зусиль.

6. Прийом самооцінки, якому належить вирішальна роль у самопізнанні. Він передбачає вміння аналізувати свої вчинки, слова, бажання, емоції, думки, прагнення та почуття і певним чином оцінювати

їх: «швидше погано, ніж добре» чи «швидше добре, ніж погано» вчинив у конкретній ситуації, а також робити обґрунтований висновок: як саме слід було сказати, зробити, подумати, щоб не створити комунікативної напруги. Показником об'єктивної самооцінки є совість: спокійне і радісне відчуття – свідчення правильних дій; хвилювання чи обурення – ознаки помилок. Системний самоаналіз дисциплінує і сприяє запобіганню складних ситуацій, конфліктів тощо, формує довіру та повагу до іншого.

Таким чином, етап самопізнання як системна ментальна праця з вивчення власних позитивних і негативних якостей створює умови для формування в собі внутрішньої культури, складовими якої є культура бажань, культура емоцій, культура думок у досягненні створеного ідеалу.

Логічним продовженням самопізнання є професійно-особистісне самовдосконалення, головний принцип якого виражається формулою «Краще – ворог хорошого». Етап самовдосконалення включає такі прийоми:

1. Прийом «ідеал моральності», що полягає у розробці власного морального кодексу, якого слід неухильно дотримуватися. Це індивідуальні правила поведінки, які привчають до сумлінного виконання своїх обов'язків і відповідають загальнолюдським вартостям: моральним, громадянським та соціальним, орієнтують суб'єкта як моральну особистість сучасного освітнього простору.

2. Прийом «планування», який передбачає складання плану самозобов'язань на місяць, семестр, рік залежно від свідомо сформульованих мети та завдань, а також з'ясування обсягу роботи щодо конкретних зобов'язань, визначення терміну їх виконання, залучення сил і засобів, необхідних для реалізації того чи іншого пункту плану й аналіз можливостей для доцільного їх виконання. Така практика, як засвідчує досвід, розвиває відповідальність, дисциплінованість, працелюбність та допомагає обрати індивідуальний ритм самопізнання і професійно-особистісного самовдосконалення, формуючи ознаки високого рівня комунікативної педагогічної культури.

3. Прийом «дзеркального відображення», в основі якого лежить здатність до спостереження та самоспостереження. Для виконання цих умов необхідно пам'ятати і застосовувати правило дзеркального відображення як позитивних, так і негативних виявів власної поведінки в діях і словах іншої людини. Спостереження свідчать, у більшій мірі, це стосується випадків, коли виникає неадекватна реакція у комунікативних ситуаціях і контактах: роздратування, збудження, обурення. Такий емоційний стан засвідчує, що в діях опонента, як у дзеркалі, відображаються глибоко приховані власні вади, які необхідно зрозуміти, усвідомити та невідкладно трансформувати в протилежне. Отже, здатність бачити в інших, як у дзеркалі, те, що добре розвинене в самому собі, допомагає позбутися негативних якостей, примножити чесноти і пробачати недосконалість оточуючих.

4. Прийоми «сумірності власних сил і можливостей», що передбачає щоденне планування діяльності на наступний день. Вважаємо за доцільне підкреслити, що заплановані справи повинні бути посильні та доцільні, щоб запобігти розчаруванню через нереалізовані бажання та уникнути докорів сумління від необґрунтовано обраної мети та можливостей для її втілення. Труднощі дня повинні трансформуватися в приємний обов'язок, це може статися завдяки набуттю нових знань та оволодінню ними на практиці під час оцінювання особистих бажань, емоцій, думок та дій. Такий підхід дасть змогу реально оцінювати працю інших, виплекати повагу та визнання досягнень будь-кого.

5. Прийом «магнітного тяжіння». Він передбачає неупереджене ставлення один до одного, щирість і відвертість у взаєминах та особливу вимогливість в об'єктивації самооцінки. Ідеться передусім про визнання рівних прав для кожного в загальнолюдському сенсі, що передбачає толерантність, взаєморозуміння, взаємоповагу та взаємовідповідальність і базується на вмінні виявити до іншого увагу, спостережливість та співпереживання, що дає змогу об'єктивно оцінити не тільки власні слова, дії, бажання, почуття, але й за аналогією оцінити іншого, запобігти образам і осудові та пам'ятати, що випадкові зустрічі не бувають.

6. Прийом «відповідність створеному ідеалу». Критерієм досягнень особистості в самопізнанні і самовдосконаленні вважається перш за все відсутність образи як руйнівної сили у взаєминах. Тут необхідно пам'ятати правило: наскільки людина може образитися, настільки вона здатна образити іншого. Чим частіше виникає образа, тим більше негативних якостей така особа містить у собі. Саме тому на певні критичні зауваження виникає реакція обурення, роздратування, непримиренності. Образи виникають через різні причини, серед них найбільш частотними є: невміння слухати один одного, небажання поважати думку іншого, припущення, що сам не здатен на помилку, а також вияви заздрощів,

ревностів та надмірність бажань. Шлях подолання образ полягає в розумінні людської недосконалості (у тому числі власної), в опануванні здатності бачити одну й ту ж річ, проблему, явище, під різним кутом зору, із різних позицій, формуванні почуття міри. Це відбувається внаслідок того, що одні можуть бачити причину, а інші – лише наслідки певних дій.

Отже, самопізнання і професійне-особистісне самовдосконалення як актуальна виховна технологія в сучасній педагогічній практиці є одним з провідних напрямів у формуванні внутрішньої культури особистості та культури зовнішніх комунікацій. Запорукою успіху в пізнанні себе буде наполеглива, невтомна праця, невичерпна зацікавленість та стійке прагнення до змін на краще. Уміння працювати допоможе подолати багато сходинок на шляху до пізнання свого внутрішнього ресурсу сил. «Стан душі – це стан внутрішнього світу, світу думок, мрій, бажань, – підкреслює Е. Пінковська. Від того, які думки, залежать дії, від якості думок залежить прожитий день, рік, життя кожного» [4]. Саме культура мислення як складова внутрішньої культури визначає рівень розвитку моральності, обізнаності щодо законів духовності, усвідомлення суб'єктом педагогічної діяльності комунікативних правил і норм, уміння пробачати, співчувати й безкорисливо допомагати.

Уміння пробачити виникає внаслідок об'єктивації самооцінки вчинків, слів, намірів і прагнень. Періодичне тестування себе запитаннями: «Куди рухаєшся: в еволюцію чи інволюцію?» – допоможе втриматися на досягнутому, просуваючись у напрямі, зорієнтованому на правдивість, щирість, відвертість. Психолого-педагогічний досвід засвідчує, що здатність пробачати збільшується в міру зменшення якостей, властивих егоїзму, таких як: зверхність, особливо стосовно тих, хто безпосередньо залежить від певних життєвих обставин (вихованці, підлеглі, молодші за віком); виправдання своїх вчинків у зв'язку з невмінням об'єктивно оцінювати себе: пробачати собі те, що суворо засуджується в іншому та самозамилування через незначущі особисті досягнення.

Перехід мислення з егоїстичного «я» на безкорисливе «вони», надає педагогу можливість побачити й реально оцінити досягнення учасників педагогічного процесу, динаміку їхнього зростання й відверто визнати ті найкращі риси, які хотів би розвинути собі. Вихованці, в свою чергу, здобувають позитивний досвід терпіння, розуміння, всепрощення – якостей, які генерує у своїй діяльності досвідчений педагог, і як наслідок уможливорюється підвищення рівня комунікативної культури [3]. Усталеність таких комунікацій залежить від наявності спільних якостей: рішучості, доброзичливості, правдивості, відповідальності, вдячності, які формують активну життєву позицію, спрямовану до безкорисливості. Накопичення таких позитивних якостей відбувається поступово і виявляється в умінні віддавати на благо спільної справи власний час, кошти, зароблені законним шляхом, свої сили, що співмірні з почуттям обов'язку та реальними можливостями, знання, здобуті наполегливою працею, гуманістичні ідеї і творчі педагогічні проекти. Процес цей супроводжується поступовим зниженням потреби в очікуваних нагородах і заохоченнях, при цьому власне марносластво трансформується поетапно в радість за успіхи іншого.

Досвід засвідчує, що лише справжній педагог відчуває гордість від того, що його вихованець у процесі розвитку досягає більш високого професійного, морального, духовного рівня, ніж він; усвідомлюючи при цьому еволюційну доцільність у передачі знань [1].

Суб'єкт, спрямований до самопізнання, наслідуючи в педагогічній практиці формулу «очікуй неочікуваного», здатний об'єктивно оцінити те, що заплановано, і те, що виконано, щоразу зіставляючи свої сили й можливості, скорочуючи дистанцію між внутрішнім уявним світом своїх бажань, емоцій і намірів та реальним зовнішнім світом власних дій. Доцільно використовуючи особисті уміння й сили, ретельно продумуючи свої дії, суб'єкт педагогічної діяльності отримує можливість для передачі накопичених ним знань тим, хто їх потребує і хто прагне їх здобути, відтворюючи майстерність педагогічного спілкування. Зауважимо, що безкорисливе служіння справі є результатом взаємодовіри між усіма учасниками педагогічного процесу, поваги й визнання в іншій людині її права бути й ставати сім'янином, другом, співробітником, громадським діячем, громадянином, людиною. Це шлях до ефективного застосування знань у повсякденних комунікативних ситуаціях і контактах, що є орієнтиром для наступних поколінь, у процесі еволюції загальнолюдської творчої думки.

Формування культури мислення є багатогранною працею, що потребує сил, знань і наполегливості в просуванні по обраному шляху. Лише подолавши сумніви наполегливістю, страх – силою волі, гординю – смиренністю в повному самовладанні, страждання – терпимістю і розумінням,

можна досягнути заповітних воріт Країни Знань, – стверджує Е. Пінковська [5]. Здобуті внаслідок особистого практичного досвіду знання активізують потенціальні можливості, реалізуючись у зміцненні ментального імунітету, як вияв соціонормативних вимог, правил розумової та практичної діяльності, які регламентовані законодавчою базою; вміння чітко окреслювати мету та приймати цілеспрямовані рішення, обирати оптимальні методи для розв'язання педагогічних проблем та формулювати обґрунтовані професійно-значущі висновки.

Суб'єкт педагогічної діяльності, що має здатність до зміцнення вольового, емоційного, ментального імунітету, вміє творити себе, світ навколо себе та досягати високого рівня сформованості комунікативних рис. Виховуючи культуру почуттів, культуру бажань, культуру думок і дій, він отримує унікальну можливість доторкнутися до сфери вищих принципів пізнання сутності буття, демонструючи в повсякденності взірць комунікативної культури.

Отже, процес самопізнання і професійно-особистісного самовдосконалення, що базується на принципах гуманізму, честі, справедливості, закладає основу внутрішньої культури суб'єкта педагогічної діяльності, спрямовуючи його зусилля на збереження і примноження культурних цінностей нації, народу і всього людства, формуючи на підставі кращих його досягнень норму міжособистісних, професійних, соціальних і суспільних комунікацій, у відповідності до викликів сучасності.

Анотація. В статті представлені універсально-індивідуальні підходи у формуванні внутрішньої культури суб'єкта самопізнавальної діяльності, складовими якої є культура бажань, культура емоцій, культура почуттів, культура думок. В дослідженні акцентується, що досягнення високого рівня комунікативної культури, професійно-особистісного самовдосконалення стає можливим за умови свідомого самообмеження і внутрішньої готовності суб'єкта педагогічної діяльності до пізнання своїх потенційних можливостей задля цілеспрямованого формування ментальної працездатності, зміцнення ментального імунітету.

Ключові слова самопізнання та професійно-особистісне самовдосконалення, культура бажань, культура емоцій, культура думок, ментальний імунітет.

Аннотация. В статье представлены универсально-индивидуальные подходы формирования внутренней культуры субъекта самопознавательной деятельности, составляющими которой являются культура желаний, культура эмоций, культура чувств, культура мыслей. В исследовании акцентируется, что достижение высокого уровня коммуникативной культуры, профессионально-личностного самосовершенствования становится возможным вследствие осмысленного самоограничения, исходя из внутренней границы между «добром» и «злом» и проявленной готовности субъекта педагогической деятельности к познанию своих потенциальных возможностей для целенаправленного формирования ментальной трудоспособности, укрепления ментального иммунитета.

Ключевые слова. Самопознание и профессионально-личностное самосовершенствование, культура желаний, культура эмоций, культура мыслей, ментальный иммунитет.

The formation of internal culture, where the part of it is the culture of desires, culture of emotions, feelings and thoughts, becomes possible if there is the self-restriction and inner readiness of a subject of pedagogical activity to the to the knowledge of its potential possibilities and purposeful formation of mental capacity.

Key words: self-knowledge, professional and personal self-improvement, culture of desires, culture of emotions, culture of thoughts, mental immunity.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2-х кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К. : Либідь, 2003. – 280 с
2. Галузинський В. М. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – К. : ІНТЕЛ, 1995. – 168 с.
3. Євтух М. Б. Культура взаємин / М. Б. Євтух, Т. В Черкашина : підручник. – 3-те вид., переробл. і доп. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. – 340 с.
4. Пинковская Э. А. Серия книг «Спаси и сохрани». Том 1. «Кто ты?». – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2011. – 814 с.

5. Пиньковская Э. А. Серия книг «Спаси и сохрани». Том 2. «Эгология». – Черкасы : Издатель Чабаненко Ю. А., 2012. – 438с + 3 таблиці.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976 – 1977. – Т. 2. – 1976. – 670 с.
7. Шевченко Г.П., Євтух М.Б. та ін. Словник-хрестоматія педагогічних понять: навчальний посібник. – Луганськ, 2004. – 271 с.

© 2014

Б. А. Якимчук (м. Умань)

ПРОФЕСІЙНІ ОЧІКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми: Актуальність вивчення проблеми професійних очікувань майбутніх психологів полягає в тому, що вступаючи до ВНЗ майбутні студенти, мають певний образ своєї професійної діяльності, очікування себе відносно реалізації у майбутній професії, відношення до них в цьому статусі батьків, студентів і в подальшому колег. Очікування, які виникли у студентів до того як вони ознайомилися зі своєю професійною діяльністю можуть відрізнятись від реальних хибними уявленнями про професію, міфами та стереотипами. Наше дослідження є спробою виявлення функцій очікувань у навчально-професійному процесі, та чинників невідповідності таких очікувань реаліям професійної діяльності, що у кінцевому результаті може привести до розчарування у навчанні та професійної деформації.

Мета статті. На підставі огляду та аналізу деяких теоретичних підходів виявити функції професійних очікувань та їх вплив на майбутніх психологів у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Л.С. Виготський, описуючи психологічне значення очікування в навчальному процесі, зауважував, що воно полегшує поведінку при настанні якої-небудь події. Несподіванка у більшій мірі означає непередбаченість, недосконалість реакції. Очікування завжди зводиться до певної підготовки, очікування є мобілізацією організму для наступної діяльності, воно є вже діяльністю, яка розпочалася, але тільки не доведена до кінця [2].

За О.В.Тишковським очікування індивіда – це психічний стан індивіда, який відображає співвідношення суб'єктивної оцінки актуальної ситуації взаємодії і уявлень про себе як суб'єкта поведінки в певній ситуації.

Цей психічний стан передбачає звернення суб'єкта в майбутнє. Очікування знаходять своє вираження в формі надій індивіда, емоційного переживання, яке виникає напередодні певної бажаної події або результату. Надія формується через пізнання об'єктивних причин, від яких залежать бажані події або результати та власних особистісних характеристик як суб'єкта поведінки. Тому виникає потреба не просто здійснювати цілеспрямовану поведінку, необхідним стає антиципація та прогнозування наступної поведінки. Якщо антиципація виступає здатністю індивіда передбачити можливий розвиток ситуації, то прогноз є певним образом можливого майбутнього. Недостатність та неточність інформації знижують продуктивність процесу прогнозування.

З функціональної точки зору, О.В.Тишковський стверджує, що очікування є одним із сильних регуляторів поведінки індивіда, в тому числі і навчальної поведінки майбутніх психологів. Очікування у відношенні того чи іншого виду професійної діяльності обумовлює міграцію в середині ВНЗ зі спеціальності на спеціальність [6].

Окрім регуляторної функції очікувань, на думку О.В. Тишковського, можна їх характеризувати функціями орієнтації, пізнання і мотивації. Функція орієнтації дозволяє індивіду вибірково ставитися до того чи іншого можливого варіанту розвитку ситуації, формуючи свої уподобання та уникаючи небажаного завершення. Очікування дозволяють точніше сформулювати образ того, що досягається та (або) майбутнього, якого людина намагається уникнути. Таким чином, очікування дозволяють точніше орієнтуватися в ситуації. Очікування не завжди відповідають реальній дійсності. Обман в очікуваннях може призвести до стагнації розвитку особистості, і як наслідок виникнення професійних «розчарувань». Саме тому, особлива роль у розв'язанні цієї проблеми належить закладам освіти, які дозволяють сформулювати більш чітке бачення самого себе в майбутній професії, точніше оцінювати різні значимі